

S Z Í N H Á Z

VÁGÓHÍDON

Szilágyi Andor: *Pepe, avagy az angyalok lázadása*. Szerb Nemzeti Színház, Újvidék, 1998

Lengyel előadás – fogalmazom meg magamban szinte akaratlanul véleményemet még kifelé jövet az előcsarnokban Szilágyi Andornak az 56-os kaposvári pályázaton második díjat nyert drámája ősbemutatóját követően, melyre Babarczy László rendezésében az újvidéki Szerb Nemzeti Színházban került sor. S csak később, a több vonatkozásban (nyelv, színhely) is szokatlan előadás újragondolásakor merült fel, miért és honnan ez a besorolás, legyen ez csupán spontán is, ha nem láttam annyi lengyel előadást, hogy magabiztosan kijelenthessem a többemeletes címből (Horváth Nelli elveszített szüzessége, avagy M. Pepe mérhetetlen szenvedései és igaztalan halála, vagyis egy árulás anatómiája vagyis hát a vérpompás maszkabál XX. századi magyar böllérénekek) *Pepe, avagy az angyalok lázadása* elfogadhatóbb előadáscímmel jelölt Szilágyi-mű megjelenítéséről, hogy olyan, mint egy lengyel előadás. Annál is inkább, mert amit lengyelektől láttam, nem mind és nem éppen ilyen volt, de néhány előadásfotó és főleg a leglengyelebb szerzők, Wyspianski, Witkiewicz, Gombrowicz vagy Rozewicz műveinek olvasmányélménye mégis magyarázatul szolgálhat az újvidéki előadás kiváltotta fel- vagy ráismerésre. Az elraktározódott emlékek és elképzelések találkozh(at)tak egyfelől Szilágyi Andor moralizáló jellegű szövegével, másfelől pedig az újvidéki előadás egyszerre vaskosan reális, már-már brutálisan naturalisztikus és szürrealisztikus jegyeket, költőiséget és nyers durvaságot, lírát és publicisztikát egyesítő szélsőségei idéz(het)ték fel a lengyel hivatkozást.

Akárhogy is történt, nem véletlenül történt, hiszen Szilágyi Andor – a szerző által szadomazochisztikus nemzeti nagyoperettnak mondott – műve a nevezett lengyel írót követve egyszerre láttatja a történelem véres mindennapjait és a történelmet egyetlen metaforába (élet = vágóhíd) tömörítő világvíziót, együtt van benne egy köznapi történet és a világtörténelem, egyszerre üzemel benne a Szegfű család vezetete böllérműhely és az emberiségnek nevezett állatseregletet rettegésben tartó diktatúra. Ha az élet vágóhíd, s a diktátor böllér, akit tromba és ostoba legények serege szolgál, akkor ebbe a képletbe minden egykori és minden mai kisenber és diktátor elhelyezhető. Hogy a főböllért Szegfűnek hívják, az csupán pártszimbólummal történő tér- és időbeli pontosítása a történelem diktatúrái közül annak, amellyel ezeken a térségeken adatott meg mostanság

élni, és amelyet itt megszenved(t)ünk magyarok és nem magyarok. Ahogy a színlapi eligazítóban a rendező írja, bár a történet a magyar viszonyokról szól, de mindenki, aki ezen a tájon él, felismerheti benne saját szűkebb környezetét.

És az előadás közönsége fel is ismeri. Nem azonnal. Kezdetben mintha a várakozásnak megfelelően ötvenhatos magyar történetként próbálná értelmezni a böllérvallatásnak alávetett, makacsul hallgató fiatalember, Pepe esetét, amikor viszont felismeri, hogy itt másról van/lehet szó, akkor már a közönség saját mindennapi fő- és segédbölléreit látja, és a vágóhíd is fölöttéb ismerős. Többé nem a pesti srác, a kiskorú halálraítélt, ki börtönben várta ki kivégzésére feljogosító nagykorúságát, Mansfeld Péter sorsa érdekli, mellesleg szólva, bár kiindulópontul használja, Szilágyi sem teszi hangsúlyossá M. P. történetét, s mintha nem is az elítélt fiúra hűségeseen várakozó szerelméből, a Horváth Nelliből árulóvá lett lány, illetve az önmagukat eláruló, bemocskoló fiatalok pálfordulása érdekelné, jöllehet, ilyesmire honi példa is akad bőséggel, gondoljunk csak a 68-as fiatalokra, akikből ultrabalos pártvezérek lettek, hanem a böllérdiktátor fondorlatosan ügyes viselkedése, amely lehetővé teszi, hogy a váltás csupán névleges legyen, látszólag történjen meg, hogy az új böllérterror mindössze eszközeit s nem lényegét tekintve legyen más, mint az apák által gyakorolt diktatúra volt. Ennek beszédes tanújele az előadásnak az a pillanata, amikor a főböllér fekete bőrkötényes kompániája piros szegfű helyett piros rózsákkal hinti tele az előszínpadot, a virág változott, a szín maradt. De említhetnénk a hatalmas, állatokat idéző bábumaszkokat (Tihomir Mačković munkái), melyek egyszerre jellemzik viselőiket és utalnak arra, hogy a történelem nem más, mint emberekkel folytatott állati bábjáték.

Ettől a felismeréstől kezdve az érdeklődés, a figyelem hőfoka érezhetően emelkedik az újvidéki Szerb Nemzeti Színház nézőterén. Érthető, hogy a(z) ellenzéki sajtó is az előadásnak ezt a vonatkozását hangsúlyozza, olykor olyan mértékben, hogy a rendezésről, a színészi játékról említést sem tesz.

S történik ez a nézőtéri reagálás a helyi szokástól, viszonyoktól igencsak eltérő színpadi nyelv ellenére, hogy az egy időben vágóhidat, a Szegfű család hálószebóját és a valósággal időnként s láthatóan eléggé erőtlenül perlekedő, szemben álló művészetet jelképező kamarazenekart magába foglaló hármastagolású színpadkép, mintha minden helyszín (Boris Maksimović elképzelése szerint) egy monumentális katedrálisban lenne, éppen annyira szokatlan látvány lehet a számára, mint amilyen szokatlan a stilizáltságot és a brutális életszerűséget vegyítő színészi játék is.

Babarczy László rendezését mindenekelőtt a hagyomány szerint össze nem tartozó elemek szervesítése, egységes előadás formálásának igyekezete és sikere, valamint, kivált a főszereplő esetében megmutatózó remek színészirányítás dicséri. Hatalmas lendülettel és imponáló biztonsággal fogja össze a dráma, mely most már a pályázat öt szövegének, köztük az első díjas Jeles-mű, a bőbeszédűségével (is) számomra nagy csalódást okozott Szenvedéstörténet ismeretében állítom, jobb a többenél, valamint térbeli elhelyezés tekintetében és merész váltásokat feltételező színészi játék bonyolultsága tekintetében összetett előadás szertefutó szálait. Biztos kezű, szuverén irányítója egy olyan színházi vállalkozásnak, melyhez szinte semmilyen adottság nem volt, kivéve a társulat hitét és lelkesedését, hogy ebből a számukra kétségtelenül idegen és szokatlan szövegből (Vickó Árpád kitűnő fordítását felhasználva) figyelmet keltő, teljes egészében

mai előadás jöjjön létre. Hogy ez legalább egyetlen estére sikerült, azt a bemutató viharos fogadtatása tanúsította. (Jó lenne tudni, hogy alakult a Szilágyi-dráma előadásának további sorsa! Lesz-e iránta kellő, megérdemelt érdeklődés?)

És a siker, a rendezés mellett, ezt is mintegy háttérbe szorítva, az együttes, mindenekelőtt a főböllért játszó Dušan Slavkov Jakišić érdeme. Szegfű elvtárs/úr, az országos főböllér, afféle modern Ūbū papa, beszarian gyáva és gátlástalan gyilkos, ha veszélyben van, hajlandó mindent megígérni, ha a veszély elmúlik, megfelelkezik ígéretéről, úgy viselkedik, mint egy közép-kelet-európai–balkáni politikus, aki kijárta a célszerű képmutatás magasiskoláját. Az újvidéki színész, aki eddig nem különösképpen vétette magát észre, kiváló érzéssel ismerte fel a kétarcú szerep nyújtotta lehetőséget. A drámabeli főböllér ugyanis nemcsak az élet azonos a vágóhíddal globális metafora megtestesítőjeként a hatalom csúcsára ügyeskedett teljhatalmú diktátor, hanem az a kisember is, aki sok-sok társával együtt lehetővé tette és teszi a főböllérek gaztetteit. Ez a kettősség a dráma szempontjából is jelentős, lévén hogy benne egy személyben egyesül az ok és a következmény, és ez az ambivalencia biztosítja a dráma emberi hitelességét és történelmi tárgasságát, az egyedi és az általános egymást feltételező, szükséges kölcsönösségét. Dušan Slavkov Jakišić majd kétórányi szüntelen színpadi jelenléte során hol gyámoltásra szoruló kisember, akin önzetlenül segítenék, hol félelmetes zsarnok, akitől menekülnék, ravasz és ostoba, kegyetlen és esendő, attól függően, hogy pillanatnyi érdeke hogyan kívánja. S ezt a jellem- és hangulatbeli változatosságot a színész virtuóz hangtechnikával és testmozgással fejezi ki. Jó partnere Szegfűné asszonyosság szerepében Lidija Stevanović, aki Ūbū mamaként ügyeskedik a háttérben, ha kell, szép szóval, ha kell, fenyegetéssel veszi rá férjét, hogy gonosz és alattomos szándékát megvalósítsa. Ők ketten minden lehető emberi gonoszság és rossz megtestesítői, amint ezt legbeszédesebben saját lányuk szerencsétlen sorsa is példázhatja. Babikát, a felnőttként is gyerek, a némává nyomorított monstrumot, akinek Szegfűék férjet szeretnének fogni, Jasna Đuričić Jankov építi be az előadásba csodálatos, egyéniségét teljes mértékben feladó fegyelemmel. Hasonló néma szerep Pepée, a kínzásoknak alávetett fiatalemberé is, akit, vállalva a fizikai megpróbáltatásokat is, a főiskolás Milovan Filipović testesít meg. Nagyobb feladatot kap még az előadásban a két böllérsegéd szerepében Predrag Momčilović és Boris Isaković, mindketten tenyérbemászó ostobán és engedelmesen hajtják végre a kapott parancsokat s magatartásukkal azt a réteget képviselik, amely nélkül egyetlen hatalom és egyetlen zsarnok sem létezhetne.

A magyar dráma szerb nyelvű ősbemutatóját, amire az itteni színháztörténetben eddig talán nem volt példa, látvány tekintetében Szűcs Edit ruhái, hanghatások tekintetében pedig a verseket szándékosan a brechti epikus színház hagyományát követő Songok zenéjét szerző Predrag Vranješević tette gazdagabbá, teljesebbé.

Szilágyi Andor soksíktű drámájának lengyel típusú előadása az újvidéki, sőt a szerbiai és a magyar színházi élet jelentős vállalkozása.

Teljes értékű színház, amelynek művészi értékei szerencsésen találkoznak a színház nélkülözhetetlen jelenidejűségével.

GEROLD László